

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять для здобувачів вищої освіти
спеціальності 262 Правоохоронна діяльність

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Протокол № 9 від 10 березня 2020 року

ЧЕРНІГІВ 2020

Юридична відповідальність. Методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів вищої освіти спеціальності 262 Правоохоронна діяльність / Укл.: Марущак О. А. - Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ. - 2020. - 34 с.

Укладач: МАРУЩАК ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права

Відповідальний за випуск: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права,
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: СТРИЛЕЦЬ ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА,
доцент кафедри цивільного,
господарського права та процесу,
кандидат юридичних наук

ЗМІСТ

| | |
|---|----|
| ПЕРЕДМОВА | 4 |
| 1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» | 6 |
| 1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Юридична відповідальність» | 6 |
| 1.2. Структура навчальної дисципліни «Юридична відповідальність» | 11 |
| 1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Юридична відповідальність» | 13 |
| 2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ | 14 |
| Семінарське заняття 1. Поняття юридичної відповідальності | 14 |
| Семінарське заняття 2. Філософія правової відповідальності | 16 |
| Семінарське заняття 3. Правова відповідальність як соціальне явище | 18 |
| Семінарське заняття 4. Принципи юридичної відповідальності | 21 |
| Семінарське заняття 5. Функції юридичної відповідальності | 23 |
| Семінарське заняття 6. Підстави та стадії юридичної відповідальності | 25 |
| Семінарське заняття 7. Класифікація та види юридичної відповідальності | 27 |
| 3. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА | 30 |
| 4. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ | 34 |

ПЕРЕДМОВА

Вивчення дисципліни «Юридична відповідальність» - важливий напрямок юридичної освіти. Загальноосвітнє значення юридичної відповідальності пов'язане з необхідністю підвищення загального рівня правової культури здобувачів вищої освіти - майбутніх правоохоронців. Метою викладання навчальної дисципліни «Юридична відповідальність» є: глибоке усвідомлення здобувачами вищої освіти сутності, призначення і функцій юридичної відповідальності, її ролі і місця в системі правового регулювання; аналіз історії і розвитку, історичних традицій її формування; критичне осмислення позитивного і негативного досвіду правового регулювання юридичної відповідальності, юридичної діяльності, реалізації, застосування, тлумачення норм; формування у здобувачів вищої освіти юридичного мислення, політичної правової культури, зацікавленості їх у поглибленні і розширенні правознавчого світогляду, патріотизму, національної самосвідомості тощо; набуття здобувачами вищої освіти навичок роботи з джерелами права, вміння користуватися ними у практичній діяльності. Здобувачі вищої освіти набувають: знання та розуміння: правових засад функціонування держави і основ законодавства України та зарубіжних країн; системи правоохоронних органів України та іноземних держав, сутності та основних їх завдань; знання та розуміння щодо здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, у тому числі корупційних.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Юридична відповідальність» є: організаційно підготувати здобувачів вищої освіти до участі у навчальному процесі, поставити основні навчальні завдання, цілі та засоби їх досягнення; оволодіння основами юридичної відповідальності, усвідомити її місце в системі національного та міжнародного права; отримання широких та глибоких знань про юридичну відповідальність; пізнання нормативно-правових основ юридичної відповідальності; ознайомити з особливостями застосування юридичної відповідальності; зміцнити світоглядну та громадянську позицію майбутніх правознавців, підготувати їх психологічно до самостійної напруженої та відповідальної роботи на користь суспільства та держави.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні знати: загальнотеоретичну характеристику та наукові погляди на зміст юридичної відповідальності; історію інституту правової відповідальності; функції юридичної відповідальності; принципи юридичної відповідальності; основи правової відповідальності як соціального явища; філософські аспекти

юридичної відповідальності; нормативно-правові основи юридичної відповідальності та ін.

Семінарські заняття проводяться з основних тем розглянутих на лекційних заняттях та являються основною формою засвоєння та перевірки здобувачами вищої освіти знань з дисципліни «Юридична відповідальність».

Семінарські заняття з навчальної дисципліни «Юридична відповідальність» покликані сприяти поглибленому вивченню лекційного курсу, навчити здобувачів вищої освіти самостійно працювати з нормативно-правовими актами, вміти аналізувати їх, узагальнювати матеріал і самостійно робити науково обґрунтовані висновки.

Тематика семінарських занять передбачає вивчення найбільш складних і найважливіших проблем навчального курсу. План кожного семінарського заняття включає перелік теоретичних питань, винесених на обговорення, теми рефератів, питання для самостійного опрацювання, а також список додаткової літератури.

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Юридична відповідальність»

Тема 1. Поняття юридичної відповідальності

Поняття юридичної відповідальності. Загальнотеоретична характеристика поняття юридичної відповідальності. Наукові погляди на зміст юридичної відповідальності. Концепції юридичної відповідальності. Юридична відповідальність в системі права України. Методологія дослідження інституту відповідальності. Юридична відповідальність: теоретично-правовий аналіз природи та сутності. Загальнотеоретичні питання правової відповідальності. Співвідношення юридичної відповідальності з іншими видами відповідальності. Концепції позитивної юридичної відповідальності. «Юридична», «правова» та «правна» відповідальність. Генеза юридичної відповідальності. Міри юридичної відповідальності. Юридична відповідальність держави та особи. Юридична відповідальність і законність. Юридичний обов'язок і відповідальність. Стан розробки загальнотеоретичних досліджень юридичної відповідальності в Україні. Юридична відповідальність: пошук парадигми. Двохаспектний погляд на юридичну відповідальність.

Тема 2. Історія інституту правової відповідальності

Відповідальність у Стародавньому Римі та Візантії. Деліктна відповідальність у Стародавньому Римі. Відповідальність у шлюбному праві ранньої Візантії. Юридична відповідальність в Україні в XV-XIX століттях. Підстави кримінальної відповідальності за литовсько-руським правом другої половини XV початку XVI ст. Види злочинів в українському та російському кримінальному праві XVII. Юридична відповідальність за Статутом про покарання, які накладають мирові судді (1864 р.). Дослідження правової відповідальності в працях українських учених-правників. Відповідальність у працях учених-правників Наукового товариства імені Шевченка. Межі державної влади у застосуванні покарання в працях М. Чубинського. Відповідальність у психологічній теорії права Л. Петражицького. Проблеми відповідальності в працях Й. Покровського. Відповідальність за голодомор і репресії: історичний зріз. Голодомор 1921-1922 рр. в українському селі: до питання юридичної відповідальності організаторів. Оцінка правових підстав здійснення масових репресій військовослужбовців та їхніх родин в УРСР. Історіографічні аспекти правової відповідальності. Історіографія дослідження проблем юридичної відповідальності в праві України та Польщі. Розвиток наукових поглядів на інститут адміністративної відповідальності. Розвиток учення про відповідальність у трудовому праві.

Тема 3. Філософія правової відповідальності

Феноменологія відповідальності. Дискусії про природу правової відповідальності. Світоглядні засади відповідальності. Онтологічні проблеми відповідальності. Онтологія відповідальності. Модальність юридичної відповідальності: невідворотність, довільність, неможливість. Основні типи правового пізнання компромісу та конфлікту. Антропологічна складова в пізнанні відповідальності. Антропологічні та соціокультурні засади правової відповідальності. Відповідальність перед Богом як евристичний парадокс нормативної реальності. Соціальна відповідальність людини. Поняття «соціальна відповідальність людини». Види соціальної відповідальності. Підстави соціальної відповідальності. Правова відповідальність у контексті верховенства права та окремих типів праворозуміння. Вимоги верховенства права і юридична відповідальність. Правова відповідальність із позицій праворозуміння. Концепція кримінальної відповідальності у світлі соціально-натуралістичної теорії права. Соціально-політичні аспекти правової відповідальності. Відповідальність державних політичних діячів. Проблеми юридичної та соціально-політичної відповідальності бізнесу.

Тема 4. Правова відповідальність як соціальне явище

Юридична відповідальність як соціальне явище. Юридична відповідальність як засіб соціального регулювання. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. Юридична відповідальність та соціальна дійсність. Взаємозв'язок юридичної відповідальності з нормами моралі, нормами права, правовою свідомістю та правовою культурою. Охоронні відносини в механізмі правового регулювання. Природа поведінки людини (культура поведінки, механізм індивідуальної поведінки, антисупільна поведінка). Місце юридичної відповідальності в системі охоронних правовідносин. Поняття правопорядку та склад правопорядку. Природа та сутність відповідальності. Методологія досліджень проблем відповідальності в правовій науці. Наукові підходи щодо розуміння відповідальності. Теоретичні аспекти відповідальності держави: забезпечення ефективної діяльності міжнародних судових органів і арбітражних установ. Порівняльні аспекти правової відповідальності. Зловживання правом і правова відповідальність. Правова відповідальність та інші правові категорії. Правова відповідальність і суміжні правові інститути. Публічно-правові обмеження та правова відповідальність.

Тема 5. Принципи юридичної відповідальності

Принципи юридичної відповідальності. Теоретично-правові проблеми співвідношення законності та справедливості в сфері права. Поняття та система принципів юридичної відповідальності. Місце принципів юридичної відповідальності в системі охоронних правовідносин. Значення принципів юридичної відповідальності у розбудові громадянського суспільства. Поняття принципів юридичної відповідальності. Законність, обґрунтованість, гуманізм.

Принцип невідворотності юридичної відповідальності. Принцип співмірності покарання та діяння залежно від галузі права. Принципи притягнення до юридичної відповідальності залежно від галузі права.

Тема 6. Функції юридичної відповідальності

Поняття функцій юридичної відповідальності. Каральна (репресивна) функція. Превентивна функція. Компенсаційна (відшкодувальна) функція. Правовідновлювальна функція. Інтеграційна функція. Виховна функція.

Тема 7. Нормативно-правові основи юридичної відповідальності

Нормативно-правові основи юридичної відповідальності. Інститут юридичної відповідальності: змістовна характеристика та процедури формування. Доктринальні засади формування комплексних інститутів юридичної відповідальності в теорії права. Проблеми виокремлення нових видів відповідальності: процесуальна, екологічна, земельна тощо.

Тема 8. Підстави та стадії юридичної відповідальності

Стадії юридичної відповідальності. Характеристика стадій юридичної відповідальності. Співвідношення основних понять та підстав виникнення юридичної відповідальності: склад, ознаки діяння, призначення заходів та міри юридичної відповідальності, їх реалізація. Підстави виключення юридичної відповідальності та звільнення від юридичної відповідальності. Поняття передумов та підстав юридичної відповідальності. Нормативна підстава. Відповідальність за порушення правових норм та відповідальність, передбачена правовими нормами. Фактичні підстави юридичної відповідальності. Склад правопорушення. Вина. Шкода. Суспільна небезпека та суспільна шкідливість вчинку. Протиправність діяння. Судовий процес як процедурна форма юридичної відповідальності за правопорушення. Загальнотеоретичні проблеми розвитку судового процесу та правосуддя: мета та принципи. Мета, принципи судових процедур для реалізації юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності. Реалізація юридичної відповідальності.

Тема 9. Інститут звільнення від юридичної відповідальності

Поняття звільнення від юридичної відповідальності. Підстави звільнення від юридичної відповідальності. Обставини, що виключають настання юридичної відповідальності. Підстави звільнення від юридичної відповідальності залежно від галузі права. Поняття самозахисту, необхідної оборони, крайньої необхідності.

Тема 10. Класифікація та види юридичної відповідальності

Загальна характеристика критеріїв диференціації юридичної відповідальності. Проблема класифікації юридичної відповідальності на види. Загальна характеристика видів юридичної відповідальності. Галузевий критерій поділу. Кількісний критерій поділу. Міжнародно-правова відповідальність. Юридична відповідальність за помилки при застосуванні законодавчої техніки

Тема 11. Міжнародно-правова відповідальність

Поняття міжнародно-правової відповідальності держав. Позитивна та негативна міжнародно-правова відповідальність. Підстави міжнародно-правової відповідальності держав за міжнародні правопорушення. Об'єм відповідальності за міжнародні правопорушення. Види та форми міжнародно-правової відповідальності держави-правопорушника.

Тема 12. Конституційна відповідальність

Правова природа конституційної відповідальності. Підстави конституційної відповідальності. Принципи конституційної відповідальності. Функції конституційної відповідальності. Проблеми застосування конституційної відповідальності.

Тема 13. Адміністративна відповідальність

Поняття адміністративної відповідальності та її законодавче забезпечення. Становлення та розвиток законодавства про адміністративну відповідальність. Підстави адміністративної відповідальності. Принципи адміністративної відповідальності. Функції адміністративної відповідальності. Адміністративно-процесуальна відповідальність.

Тема 14. Фінансова відповідальність

Поняття фінансової відповідальності. Підстави та принципи фінансової відповідальності. Функції фінансової відповідальності. Податкова відповідальність як підвид фінансово-правової відповідальності: загальна характеристика.

Тема 15. Кримінальна відповідальність

Поняття та ознаки кримінальної відповідальності. Підстави і принципи кримінальної відповідальності. Функції кримінальної відповідальності. Види кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності. Кримінально-процесуальна відповідальність.

Тема 16. Цивільна відповідальність

Концептуальні положення цивільної відповідальності. Цивільно-правова відповідальність і захист цивільних прав. Цивільно-правова відповідальність як засіб правового примусу. Okремі історіографічні аспекти розвитку інституту цивільної відповідальності. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб. Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав та міра цивільно-правової відповідальності. Переддоговірна цивільно-правова відповідальність. Відповідальність за порушення договірних зобов'язань. Недоговірна відповідальність. Застосування норм відповідальності в окремих сферах цивільних правовідносин. Міжнародний досвід та окремі аспекти застосування норм відповідальності в міжнародному приватному праві.

Тема 17. Дисциплінарна та матеріальна відповідальність

Поняття та види дисциплінарної відповідальності. Підстави дисциплінарної відповідальності. Міри дисциплінарної відповідальності. Функції дисциплінарної відповідальності. Поняття матеріальної відповідальності та підстави для притягнення працівників до відповідальності. Завдання та функції матеріальної відповідальності працівників. Різновиди матеріальної відповідальності працівників. Застосування норм про матеріальну відповідальність працівників. Підстави для притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності. Правова природа, особливості та функції матеріальної відповідальності роботодавця. Види матеріальної відповідальності роботодавця.

1.2. Структура навчальної дисципліни «Юридична відповідальність»

| Назви тем | | Кількість годин | | | |
|-----------|--|-----------------|------|-------|--------------|
| | | | Лек. | Прак. | Сам .роб. |
| | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| . | Поняття юридичної відповідальності | 10 | 2 | 2 | 6 |
| . | Історія інституту правової відповідальності | 10 | 0 | 0 | 10 |
| . | Філософія правової відповідальності | 10 | 0 | 2 | 8 |
| . | Правова відповідальність як соціальне явище | 8 | 2 | 2 | 4 |
| . | Принципи юридичної відповідальності | 6 | 2 | 2 | 2 |
| . | Функції юридичної відповідальності | 8 | 2 | 2 | 4 |
| . | Нормативно-правові основи юридичної відповідальності | 8 | 2 | 0 | 6 |
| . | Підстави та стадії юридичної відповідальності | 8 | 2 | 2 | 4 |
| . | Інститут звільнення від юридичної відповідальності | 8 | 2 | 0 | 6 |
| 0. | Класифікація та види юридичної відповідальності | 6 | 0 | 2 | 4 |
| 1. | Міжнародно-правова відповідальність | 8 | 2 | 0 | 6 |
| 2. | Конституційна відповідальність | 5 | 0 | 0 | 5 |
| 3. | Адміністративна відповідальність | 5 | 0 | 0 | 5 |
| 4. | Фінансова відповідальність | 5 | 0 | 0 | 5 |
| 5. | Кримінальна відповідальність | 5 | 0 | 0 | 5 |
| 6. | Цивільна відповідальність | 5 | 0 | 0 | 5 |

| | | | | | |
|----|---|---------------------|-----------|-----------|-----------|
| 7. | Дисциплінарна та матеріальна відповідальність | 5 | 0 | 0 | 5 |
| | Всього годин на дисципліну | 12 0/120 | 16 | 14 | 90 |

1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Юридична відповідальність»

Рекомендовані види та розподіл балів, які враховуються при виставленні поточного та модульного контролю (таблиця розроблена на основі Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти)

| | Види діяльності | Терміни | Форми контролю та звітності | Максимальна кількість балів за семестр |
|---|---|------------------------|---------------------------------------|--|
| 1. Обов'язкові, вибіркові та стимулюючі види робіт | | | | |
| .1 | Робота на семінарських заняттях | Протягом семестру | Відповіді, доповнення, терміни, тести | До 16 балів* |
| .2 | Ведення конспекту лекцій | Протягом семестру | Конспект | До 5-х балів |
| .3 | Наукова робота (виступ з доповіддю, публікація) | Протягом семестру | Виступ, публікація | До 10-ти балів |
| .4 | Ведення конспекту самостійної роботи | Протягом семестру | Конспект | До 5-ти балів |
| .5 | Виконання самостійної дослідної роботи | Протягом семестру | Виконана робота у вигляді реферату | До 6-ти балів |
| .6 | Ведення словника з предмету | Протягом семестру | Словник | До 6-ти балів |
| .7 | ЗМК | Протягом семестру | Підтверджуючі документи | До 12-ти балів |
| Разом за поточний контроль: | | | | 60 балів |
| <p>*20 балів буде переведено з оцінок, які отримає здобувач вищої освіти під час семінарських занять, виконуючи усі види робіт. Наприклад: здобувач вищої освіти, відповідно до національної системи оцінювання заробив у підсумку за поточну роботу «5» - це 16-14 у балах; «4» - це 13-11; «3» - це 10-6; «2» - 5-1.</p> | | | | |
| 2. Підсумковий контроль | | | | |
| п/п | Підсумковий модуль | Терміни | Форми контролю та звітності | Максимальна кількість балів |
| .1. | Екзамен | Відповідно до розкладу | | до 40 балів |
| Разом за модульний контроль | | | | 40 балів |
| Зважена семестрова оцінка | | | | 100 балів |

2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1. Поняття юридичної відповідальності

Теоретичні питання.

1. Поняття та ознаки юридичної відповідальності.
2. Позитивна та ретроспективна (негативна) юридична відповідальність.
3. Види юридичної відповідальності.
4. Підстави для притягнення і звільнення від юридичної відповідальності.

Теми рефератів.

1. Юридична відповідальність і законність.
2. Концепції позитивної юридичної відповідальності.
3. Співвідношення юридичної відповідальності з іншими видами відповідальності.

Питання для самостійного опрацювання.

Загальнотеоретична характеристика поняття юридичної відповідальності. Наукові погляди на зміст юридичної відповідальності. Концепції юридичної відповідальності. Юридична відповідальність в системі права України. Методологія дослідження інституту відповідальності. Юридична відповідальність: теоретично-правовий аналіз природи та сутності. Загальнотеоретичні питання правової відповідальності. «Юридична», «правова» та «правна» відповідальність. Генеза юридичної відповідальності. Міри юридичної відповідальності. Юридична відповідальність держави та особи. Юридичний обов'язок і відповідальність. Стан розробки загальнотеоретичних досліджень юридичної відповідальності в Україні. Юридична відповідальність: пошук парадигми. Двохаспектний погляд на юридичну відповідальність.

Додаткова література до теми 1.

1. Berdnik I.V. CONCERNING THE ISSUE ON DETERMINING THE OBJECTIVE EVIDENCES OF THE “SEA POLLUTION” CRIME // Social and Legal Sciences Vol. 1 No. 2 – November 2018. P. 5-11.
2. Khalymon S., Polovnikov V., Kravchuk O., Marushchak O., Strilets O. (2019). Forensic Economic Examination as a Means of Investigation and Counteraction of Economic Crimes in East Europe (example of Ukraine). Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. Volume 22, Issue 3. URL: <https://www.abacademies.org/articles/forensic-economic-examination-as-a-means-of-investigation-and-counteraction-of-economic-crimes-in-east-europe-example-of-ukraine-8263.html>
3. Андрюшко І. Я. Правове мислення у різновидах правової діяльності: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун.-т Одеська юридична академія. Одеса, 2015. 20 с.

4. Александров Н. Г. Законность и правоотношения в советском обществе. Москва: Юриздат, 1955. 176 с.
5. Берднік І.В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони вод за законодавством окремих зарубіжних країн // Сучасний вимір держави і права: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 18-19 травня 2018 р. Львів: Західноукраїнська організація «центр правничих ініціатив», 2018. Ч. 1. С.22-25
6. Берднік І.В., Погребняк С.В. Історія розвитку кримінального законодавства про відповідальність за незаконний видобуток водних біологічних ресурсів у період нового часу // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. №36. С. 80-83.
7. Буткевич В. Г. Фактори негативного впливу на ефективність реалізації прав людини в Україні. Право України. 2009. № 4. С. 36-41.
8. Вицын С. Е. Ответственность по советскому праву. Правоведение. 1968. № 2. С. 154.
9. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія : монографія / [І. Безклубий, С. Бобровник, І. Гриценко та ін.]; за заг. ред. І. Безклубого . – К. : Грамота, 2014 – 448 с.
10. Головка М. Б. До питання про кримінальну відповідальність за невиконання рішень європейського суду з прав людини (To the issue of criminal liability for violations of the european court of human rights decisions). Електронний фаховий журнал Порівняльно-аналітичне право № 2. 2018 р. С. 293-295.
11. Егоров Н. Д. О понятии субъективного права. Правосубъектность по гражданскому и хозяйственному праву. Ленинград: Ленингр. ун-т, 1983. 197 с.
12. Ильин И. А. О сущности правосознания. Т. 4. Москва: Русская книга, 1993-1994. 620 с.
13. Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенко С. А. Загальна теорія держави і права. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 317 с.
14. Кравчук М. В. Теорія держави і права: опорні конспекти. Київ: Атіка, 2007. 288 с.
15. Лейст О. Э. Основные виды юридической ответственности за правонарушение. Правоведение. 1977. № 3.
16. Марущак Н.В. Забезпечення права особи на повагу до її гідності на стадії досудового розслідування у кримінальному процесі України: монографія. / Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. 159 с.
17. Марущак Н.В., Мулач Т.С. Про принципи права // Проблеми захисту прав та свобод людини та громадянина: тези всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (Чернігів, 19-20 травня 2016 р.). Чернігів, ЧНТУ, 2016. С. 263 – 265.

18. Марущак О. А. Проблема реалізації державного суверенітету в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2018. № 1 (4). С. 68-72.

19. Матузов Н. И. Личность. Права. Демократия: теоретические проблемы субъективного права. Саратов: Саратовский ун-т, 1972. 290 с.

20. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис. ...канд. юр. наук: 12.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2000. 180 с.

21. Осокина Г. Л. Теория охранительно-искового правоотношения. Вопросы теории охранительных правоотношений: материалы научной конференции. Ярославль, 1991. С. 20.

22. Порівняльне правознавство: підручник / За заг. ред. О.В. Петришина. Х, Право, 2012. 272 с.

23. Рассолов М. М. Теория государства и права: учеб. Москва: Закон и право, 2000. 640 с.

24. Середюк В. В. Про українське право. Збірник статей кафедри теорії та історії держави і права. / заг. ред. І. Безклубого. Київ, 2010. 300.

Семінарське заняття 2. Філософія правової відповідальності

Теоретичні питання.

1. Світоглядні засади відповідальності.
2. Антропологічні та соціокультурні засади правової відповідальності.
3. Поняття «соціальна відповідальність людини».
4. Основні типи правового пізнання компромісу та конфлікту.

Теми рефератів.

1. Правова відповідальність у контексті верховенства права та окремих типів праворозуміння.
2. Феноменологія відповідальності.
3. Проблеми юридичної та соціально-політичної відповідальності.

Питання для самостійного опрацювання.

Дискусії про природу правової відповідальності. Онтологічні проблеми відповідальності. Онтологія відповідальності. Модальність юридичної відповідальності: невідворотність, довільність, неможливість.. Антропологічна складова в пізнанні відповідальності. Відповідальність перед Богом як евристичний парадокс нормативної реальності. Соціальна відповідальність людини. Види соціальної відповідальності. Підстави соціальної відповідальності. Вимоги верховенства права і юридична відповідальність. Правова відповідальність із позицій праворозуміння. Концепція кримінальної відповідальності у світлі соціально-натуралістичної теорії права. Соціально-політичні аспекти правової відповідальності. Відповідальність державних політичних діячів.

Додаткова література до теми 2.

1. Marushchak, O. A. (2019). The Formation and Establishment of the Scientific Category of "State Functions". *Forum Prava*, 59(Suppl.). t13–t22. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3555503>.
2. Базылев Б. Т. Сущность позитивной юридической ответственности. *Правоведение*. 1979. № 4.
3. Берднік І.В. CONCERNING THE ISSUE ON DETERMINING THE OBJECTIVE EVIDENCES OF THE «SEA POLLUTION» CRIME // Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права: міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 8-9 червня 2018 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. Ч. 2. С. 28-32.
4. Берднік І.В. Development of criminal legislation in the way of protection of water resources in the nineteenth century Розвиток кримінального законодавства у сфері охорони водних ресурсів у XIX столітті // *Visegrad journal on human rights* - 4 (volume 2), 2017.- С. 29-33.
5. Берднік І.В. Розвиток кримінально-правової охорони водних ресурсів у законодавстві нового часу //Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи: [Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2016 р.] Том 1. Тернопіль: Вектор, 2016. 384 с. С. 300-302.
6. Васецький В.Ю. Забезпечення прав та свобод людини шляхом удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед особою. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 25-30.
7. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности. Москва: Норма, 2009. 432 с.
8. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія: монографія / За заг. ред. І. Безклубого. К, Грамота, 2014. 448 с.
9. Головка М. Б. Взаємодія слідчих з працівниками оперативно-розшукових підрозділів за чинним Кримінальним процесуальним кодексом: окремі проблемні питання. Становлення та розвиток юридичної освіти в національному авіаційному університеті: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки (м. Київ, 16 травня 2013 р.). Київ, 2013 С. 228-231.
10. Иоффе О. С. Обязательственное право. Москва: Юридическая литература, 1975. 880 с.
11. Ковлер А. И. Антропология права: учебник. Москва: Норма, 2002. 480 с.
12. Козаченко И. Я. Санкции за преступления против жизни и здоровья. Томск: Томск. ун-т, 1987. 232 с.
13. Козюбра М. І. Проблеми методології теорії держави і права в умовах політичного та ідеологічного плюралізму. *Проблеми правознавства*. 1992. № 53. С 3-7.

14. Кропачев Н. М. Уголовно-правовое регулирование. Механизм и система. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 1999. 262 с.
15. Луспеник Д. Д. Верховенство права – «новый» старий принцип цивільного судочинства: співвідношення із принципом законності. Право України. 2017. № 8. С. 9-20.
16. Марущак Н.В. Міжнародно-правова регламентація права на повагу до гідності особи. Малий і середній бізнес (право, держава, економіка): економіко-правовий науковий журнал, 2013, №4 (55). С. 33-38.
17. Марущак Н.В. Щодо питання поваги до гідності людини, її прав та свобод у творах українських демократів середини ХІХ – початку ХХ століть // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Випуск 1. Том 1. Херсон, 2015. С. 23 -26.
18. Марущак О.А. Залучення спеціаліста, як форма використання спеціальних знань при розслідуванні ухилення від сплати податків. *Сборник научных трудов SWorld*. Випуск 2. Том 30. Иваново: МАРКОВА АД, 2014. С. 36-38.
19. Марущак О. А., Бабич Д. С. Теоретико-правове дослідження поняття та сутності державного суверенітету. *Правовий часопис Донбасу : зб. наук. пр.* 2017. №3-4 (61). С. 74 – 79.
20. Марченко М. Н. Общая теория права. Академический курс. Москва: Зерцало, 1999. 504 с.
21. Нерсисянц В. С., Муромцев Г. И. Право и культура. Москва: РУДН, 2002. 423 с.
22. Ободовський О. В. Про призначення покарання неповнолітнім (на прикладі призначення покарання за крадіжку без обтяжуючих ознак). Право України. 2017. № 7. С. 139-148.
23. Орзих М. Ф. Личность и право. Одесса: Юрид. л-ра, 2005. 312 с.
24. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Юридична відповідальність за порушення конституційного законодавства України. Часопис Київського університету права. 2001. № 1. С. 30-39.
25. Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна академія Служби безпеки України Київ, 2004. 20 с.

Семінарське заняття 3. Правова відповідальність як соціальне явище

Теоретичні питання.

1. Поняття «правова відповідальність».
2. Філософське обґрунтування категорії «відповідальність».
3. Основні види соціальної відповідальності.
4. Місце юридичної відповідальності в системі охоронних правовідносин.
5. Поняття правопорядку та склад правопорядку.

Теми рефератів.

1. Наукові підходи щодо розуміння відповідальності.
2. Порівняльні аспекти правової відповідальності.
3. Правова відповідальність і суміжні правові інститути.

Питання для самостійного опрацювання.

Юридична відповідальність як засіб соціального регулювання. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. Юридична відповідальність як соціальне явище. Юридична відповідальність та соціальна дійсність. Взаємозв'язок юридичної відповідальності з нормами моралі, нормами права, правовою свідомістю та правовою культурою. Охоронні відносини в механізмі правового регулювання. Природа поведінки людини (культура поведінки, механізм індивідуальної поведінки, антисупільна поведінка). Природа та сутність відповідальності. Методологія досліджень проблем відповідальності в правовій науці. Теоретичні аспекти відповідальності держави: забезпечення ефективної діяльності міжнародних судових органів і арбітражних установ. Зловживання правом і правова відповідальність. Правова відповідальність та інші правові категорії. Публічно-правові обмеження та правова відповідальність.

Додаткова література до теми 3.

1. Базылев Б. Т. Юридическая ответственность. Красноярск: Красноярский ун-т., 1985. 120 с.
2. Берднік І.В Профілактика суїцидів серед працівників органів внутрішніх справ // Право і суспільство 2013. №6. С. 248-251.
3. Берднік І.В. Проблемні питання кримінальної відповідальності за невиконання рішень Європейського Суду з прав людини //Юридична наука і практика: виклики часу:[матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Т. II, м. Київ, Національний авіаційний університет, 12 березня 2015 р.] 288 с.
4. Богданова М. С. Юридическая ответственность: основание, виды, субъекты: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Акад. управления МВД России. Москва, 1998.
5. Венгеров А. В. Теория государства и права: учеб. Москва: Новый юрист, 1998. 312 с.
6. Головка М. Б. Some aspects of criminal liability for violations of the decisions of the European Court of Human Rights. Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 8 червня 2018 року. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Юрид. ф-т, Центр вивч. проблем адаптації законодавства України до законодавства ЄС, Приват. ВНЗ "Фінанс.-прав. коледж" ; [за ред. проф. Р. С. Мельника ; відп. ред. канд. юрид. наук Л. Ю. Малюга]. Київ : Гельветика, 2018. с. 303-306.

7. Гушин Д. И. Юридическая ответственность за моральный вред (теоретико-правовой анализ). Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2002. 166 с.
8. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве. Москва: Юр. Лит., 2004. 144 с.
9. Карпачова Н. І. Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні. Право України. 2009. № 4. С. 4-21.
10. Коталейчук С. П. Теорія держави та права в запитаннях і відповідях: навч. посіб. Київ: КНТ, 2011. 560 с.
11. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій. Київ: Вентурі, 1996. 208с.
12. Крусс В. И. Злоупотребление правом: учеб. пособие. Москва: Норма, 2010. 176 с.
13. Лукашева Е. А. Права человека: учеб. Москва: НОРМА, 2000. 573 с.
14. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: учебник. Москва: БЕК, 1997. 544 с.
15. Марущак Н.В. Проблема забезпечення прав людини при застосуванні затримання та взяття під варту на стадії досудового розслідування у кримінальному процесі України. Судова апеляція, 2012, №1. С.59-66.
16. Марущак О. А. Податковий контроль як засіб виявлення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 194-197. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2018/54.pdf
17. Марущак О.А. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 16-17 травня 2014 р. К. : У 2 частинах. Центр правових наукових досліджень, 2014. Частина 2. С. 77-79
18. Марущак О.А. Функції держави: визначення поняття. *Держава і регіони*. 2019. №3. С. 17-21.
19. Мунтян В. Л. Юридическая ответственность в области охраны окружающей среды. Монография / общ. ред. Ю. Шемшученко. Киев: Наук. думка, 1978. 279 с.
20. Нерсисянц В. С. Право и закон: из истории правовых учений. Москва: Наука, 1983. 366 с.
21. Татаринцева Е. В. Правовое воспитание. Москва: Высшая школа, 1990. 175 с.
22. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. Москва: Наука, 1987. 240 с.
23. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений. Москва: Юрид. лит., 1980. 176 с.
24. Шемшученко Ю. С. Принцип верховенства права: проблемы теории та практики: монографія. Т. 1. / відп. ред. Н. М. Оніщенко. Київ: Юридична думка, 2008. 344 с.

25. Щербаков В. В. Уголовная ответственность и ее основание: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Саратов, 1998. 22 с.

Семінарське заняття 4. Принципи юридичної відповідальності

Теоретичні питання.

1. Поняття принципів юридичної відповідальності.
2. Мета юридичної відповідальності.
3. Принципи юридичної відповідальності.

Теми рефератів.

1. Принцип невідворотності юридичної відповідальності.
2. Принцип співмірності покарання та діяння залежно від галузі права.
3. Принципи притягнення до юридичної відповідальності залежно від галузі права.
4. Теоретично-правові проблеми співвідношення законності та справедливості в сфері права.

Питання для самостійного опрацювання.

Принципи юридичної відповідальності. Поняття та система принципів юридичної відповідальності. Місце принципів юридичної відповідальності в системі охоронних правовідносин. Значення принципів юридичної відповідальності у розбудові громадянського суспільства. Поняття принципів юридичної відповідальності. Законність, обґрунтованість, гуманізм.

Додаткова література до теми 4.

1. Marushchak O. A. The establishment of the system of constitutional control in foreign countries. / International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage» : Conference proceedings, January 25-26, 2019. Arad: Izdevnieciba «Baltija Publishing»), P. 127-129.
2. Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и права: учебник. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 397 с.
3. Бабаев В. К. Теория государства и права: учеб. Москва: Юрист, 2003. 592 с.
4. Берднік І.В. Відмежування злочинів, що посягають на водні ресурси від злочинів проти власності (форс-мажорних застережень). Актуальні проблеми науки і практики [Текст]. – Чернігів : ЧНТУ, 2018. № 1(4). С. 35-40.
5. Берднік І.В. Суб'єктивні ознаки злочину «порушення правил охорони вод» (ст. 242 Кримінального кодексу України) //Треті Таврійські юридичні наукові читання: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18-19 травня 2018 р.- Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. – С. 69-72.
6. Битяк Ю. П. Адміністративне право України. Харків: Право, 2010. 624 с.

7. Витрук Н. В. Развитие теории юридической ответственности в решениях Конституционного Суда РФ. Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих: материалы «круглого стола». Белгород, 2000.
8. Вишневский А. Ф. Общая теория государства и права: курс лекций. Минск: Тесей, 1998. 576 с.
9. Головки М. Б. Щодо адміністративної відповідальності за відмову в наданні інформації на адвокатський запит. Модернізація системи професійної підготовки пенітенціарного персоналу: питання філософії права, педагогіки й психології, теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м.Чернігів, 6 червня 2014 р.). Чернігів, 2014. С. 85 – 87.
10. Головки О. М. Теорія держави і права: навч. посіб. / заг. ред. І. М. Погрібного. Харків: ХНУВС, 2010. 277 с.
11. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
12. Зелена О. В. Визначення підстав юридичної відповідальності: актуальні питання. Право України. 2003. № 4. С. 21-26.
13. Кирилюк Т. Ю. Правопорядок у суспільстві як результат правомірної поведінки. Часопис Київського університету права. 2009. № 1. С. 39-44.
14. Коваль Л. Ю. Адміністративне право: курс лекцій. Київ: Вентурі, 1998. 208 с.
15. Лунев А. Е. Административная ответственность за правонарушения. Москва: Госюриздат, 1961. 186 с.
16. Мазурик, К. З. Закон та особливості його реалізації в Україні: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01 / Національний університет Львівська політехніка. Львів, 2013. 19 с.
17. Марущак Н.В. Щодо проблеми регулювання питань реабілітації та відшкодування моральної шкоди у кримінальному процесі України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Випуск 5. Том 2. Херсон, 2016. С. 158 - 162.
18. Марущак О. А. Залучення спеціаліста при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Форум права*. 2014. № 2. С. 253–257. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_2_45.pdf
19. Марущак О. А., Сало О.П. До проблеми розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у зоні проведення антитерористичної операції. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2017. №1 (59). С. 151–157
20. Марущак О. А., Шванська А.О. Особливості визначення, сутності та співвідношення правової системи та правової сім'ї. *Право і суспільство*. 2017. №6. С. 29 – 34.
21. Марцев А. И. Уголовная ответственность как средство предупреждения преступлений: лекция. Омск: Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1980. 38 с.

22. Матвеев Г. К. Основания гражданско-правовой ответственности. Москва: Юрид. лит., 1970. 312 с.

23. Явич Л. С. Общая теория права. Ленинград: ЛГУ. 1976. 298с.

24. Шаповал В. М. Відповідальність конституційна. Юридична енциклопедія. Т.1. Київ: Конкорд, 1988.

25. Шемшученко Ю. С. Антологія української юридичної думки. Т.1. Київ: Изд-во Михайлова В. А., 2002. 335с.

Семінарське заняття 5. Функції юридичної відповідальності

Теоретичні питання.

1. Поняття та ознаки функцій юридичної відповідальності.
2. Структура функцій юридичної відповідальності.
3. Види функцій юридичної відповідальності.

Теми рефератів.

1. Каральна (репресивна) функція.
2. Превентивна функція.
3. Компенсаційна (відшкодувальна) функція.

Питання для самостійного опрацювання.

Поняття функцій юридичної відповідальності. Правовідновлювальна функція. Інтеграційна функція. Виховна функція.

Додаткова література до теми 5.

1. Андрусак В. Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун.-т Одеська юридична академія. Одеса, 2015. 20 с.

2. Берднік І.В. Наслідки кваліфікованого складу злочину «Порушення правил охорони вод» (ст. 242 Кримінального кодексу України) // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 1-2 червня 2018 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 101-104.

3. Берднік І.В. Наслідки як об'єктивна ознака порушення правил охорони вод (ст. 242 Кримінального кодексу України) // Становлення громадського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 4-5 травня 2018 р. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. С.67-69

4. Битяк Ю. П., Яковюк І. В., Петришин О. В. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія. Харків: Право, 2007. 248 с.

5. Гіда Є. О. Праксеологічна сутність правопорядку. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1. С. 136-142.
6. Гойман В. И. Действие права. Москва: Академия МВД РФ, 1992. 180 с. Вершинин А. П. Охранительные и материально-правовые отношения и право на судебную защиту. Вопросы теории охранительных правоотношений: материалы научной конференции. Ярославль, 1991. С. 36.
7. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України. Київ: НАУ, 1999. 114 с.
8. Гришко О. М. Теорія держави і права: практикум. / заг. Ред. Ф. П. Шульженко. Київ: КНЕУ, 2013. 308 с.
9. Поляков А. В., Тимошина Е. В. Общая теория права: учеб. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2005. 472 с.
10. Порівняльне правознавство у таблицях: навч. посіб. для юрид. ф-тів та закл. вищ. освіти / О.В. Петришин та ін. 3-тє вид. Харків, Право, 2019. 164 с.
11. Сидоренко М. Й. Теорія держави і права (курс лекцій): навч. посіб. Київ: Ун-т Україна, 2013. 197 с.
12. Сидорець Б. В. Правомірність втручання держави у права людини в Україні: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01 / Національний університет Львівська політехніка. Львів, 2015. 20 с.
13. Черданцев А. Ф., Кожевников С. Н. О понятии и содержании юридической ответственности. Правоведение. 1996. № 5.
14. Четвернин В. А. Введение в курс общей теории права и государства: учебное пособие. Москва: Институт государства и права РАН, 2003. 204 с.
15. Чирков А. П. Ответственность в системе права. Калининград: Калинингр. ун-т., 1996. 77 с.
16. Штанько А. О. Державна дисципліна як умова розбудови правової держави. Вісник Національної академії прокуратури України. № 3. 2014. С. 24-30.
17. Марущак Н.В. Щодо питання соціальної суті прав людини // PRÁVNÁ VEDA A TREŤOM TISÍCROČI // Zbornik príspevkov z medzinárodnej konferencie "Právna veda a treťom tisícročí" 27.- 28. Február 2015. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015. С. 15 – 17.
18. Марущак О. А., Кравченко В. Етапи конституційного розвитку в зарубіжних країнах. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: тези доп. І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 1-2 серпня 2019 р. Дніпро, 2019. С. 437-443.
19. Машков А.Д. Теорія держави і права: підручник. К, ВД «Дакор». 492 с.
20. Мозолюк-Боднар Л. М. Поняття та сутність дисципліни як соціальноправового явища. Університетські наукові записки. 2011. № 2. С. 216-222.
21. Спиридонов Л. И. Социология уголовного права. Москва: Юрид. лит., 1986. 240 с.

22. Старанцов Д. Л. Сутнісна характеристика функції охорони правопорядку соціальної правової держави. Юрид. Україна. 2007. № 9. С. 8–12.
23. Фромм Э. Человек для себя. Минск: Коллегиум, 1992. 253 с.
24. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. Санкт-Петербург: Наука, 2000. 377 с.
25. Шестопалова Л. М. Теорія держави і права. Київ: Прецедент, 2004. 224 с.

Семінарське заняття 6. Підстави та стадії юридичної відповідальності

Теоретичні питання.

1. Підстави юридичної відповідальності: поняття та види.
2. Наукова класифікація стадій юридичної відповідальності.
3. Характеристика стадій юридичної відповідальності.
4. Склад правопорушення.

Теми рефератів.

1. Стадії юридичної відповідальності.
2. Суспільна небезпека та суспільна шкідливість вчинку.
3. Реалізація юридичної відповідальності.

Питання для самостійного опрацювання.

Характеристика стадій юридичної відповідальності. Співвідношення основних понять та підстав виникнення юридичної відповідальності: склад, ознаки діяння, призначення заходів та міри юридичної відповідальності, їх реалізація. Підстави виключення юридичної відповідальності та звільнення від юридичної відповідальності. Поняття передумов та підстав юридичної відповідальності. Нормативна підстава. Відповідальність за порушення правових норм та відповідальність, передбачена правовими нормами. Фактичні підстави юридичної відповідальності. Вина. Шкода.. Протиправність діяння. Судовий процес як процедурна форма юридичної відповідальності за правопорушення. Загальнотеоретичні проблеми розвитку судового процесу та правосуддя: мета та принципи. Мета, принципи судових процедур для реалізації юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності.

Додаткова література до теми 6.

1. Алексеев С. С. Право на пороге нового тысячелетия. Москва: Статут, 2000. 256 с.
2. Берднік І.В. Відмежування складу злочину, передбаченого ст. 239-2 кримінального кодексу України, від суміжних складів злочинів // Ukraine - EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law : collection of international scientific papers. Chernihiv : CNUT, 2018. С.15-18.
3. Берднік І.В. Проблемні питання визначення об'єктивних ознак складу злочину «Забруднення моря» //Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. - № 30, том 2, 2017. – С. 52-55.

4. Берднік І.В. Развитие советского уголовного законодательства об охране водных ресурсов // LEGEA SI VIATA Publicatie Stiintifico-practica ISSN 1810-309X. Desembrie 2017. С.23-26.
5. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность. (Очерки теории). Москва: Юридическая литература, 1976. 215 с.
6. Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды): учеб. пособ. Москва: Юристъ, 1998. 688 с.
7. Марущак О.А. Поняття криміналістичної методики, як частини системи криміналістики. Ukraine - EU. Modern Technology, Business and Law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 2. Current Issues of Legal Science and Practice. Management and Public Administration. Innovations in Education. Environmental Protection. Engineering and Technologies. Chernihiv: CNUT, 2017. 208 p.
8. Марущак О.А. Проблемні аспекти визначення поняття слідчих дій. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С.208-210.
9. Марущак Н.В. Щодо питання основоположних засад кримінального провадження в Україні. «Наукові дослідження – теорія та експеримент ‘ 2013»: Матеріали дев’ятої міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 29-31 травня 2013 р.: Полтава: Вид-во «ІнтерГрафіка», 2013. Т.3. С.25-30.
10. Марущак Н.В. Щодо питання співвідношення міжнародного і національного права у сфері забезпечення прав людини. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016, №2. С. 11 – 13.
11. Матузов Н. И. Социалистическая демократия как единство прав, обязанностей и ответственности личности. Советское государство и право. 1977. № 11. С. 143–195.
12. Письменицький А. А. Теорія держави і права: навч. посіб. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. 242 с.
13. Пихтін М. П. Теорія держави і права: навч. посіб. / заг. ред. В. В. Галунько. Херсон: Херсон. міськ. друк., 2011. 262 с.
14. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 432 с.
15. Про українське право. Збірник статей кафедри теорії та історії держави і права. / заг. ред. І. Безклубого. Київ, 2010. 300 с.
16. Слободчиков Н. А. О позитивном содержании юридической ответственности. Юридическая ответственность: проблемы теории и практики: сб. науч. тр. / ред. В. А. Кучинского и Э. А. Саркисовой. Минск: Академия МВД РБ, 1996.

17. Собчак А. А. О некоторых спорных вопросах общей теории юридической ответственности. Правоведение. 1968. № 1.
18. Сунцова Е. А. Нетрадиционные виды юридической ответственности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / МосУ МВД РФ. Москва, 2005 229 с.
19. Сухонос В. В. Теория государства и права: учебное пособие. Москва: Университетская книга, 2005. 536 с.
20. Цвик М. В. Теория социалистической демократки: Государственно-правовые аспекты. Киев: Вища шк., 1986. 160 с.
21. Червяцова А. О. Конституційна-правова відповідальність в системі видів юридичної відповідальності: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2004. 202 с.
22. Шабуров А. С. Юридическая ответственность. Теория государства и права. / ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. Курган: Курганский гос. ун-т., 2009. 248 с.
23. Шай Р. Я. Правоохоронна функція правової держави: теоретико-практичний аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний університет Львівська політехніка. Львів, 2012. 20 с.
24. Черданцев А. Ф. Теория государства и права: учеб. Москва: Юрайт - М, 2001. 432 с.
25. Шестопалова Л. Юридична відповідальність у структурі права. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 2. С. 5-15

Семінарське заняття 7. Класифікація та види юридичної відповідальності

Теоретичні питання.

1. Загальна характеристика критеріїв диференціації юридичної відповідальності.
2. Галузевий критерій поділу.
3. Кількісний критерій поділу.

Теми рефератів.

1. Проблема класифікації юридичної відповідальності на види.
2. Юридична відповідальність за помилки при застосуванні законодавчої техніки.

Питання для самостійного опрацювання.

Загальна характеристика видів юридичної відповідальності. Міжнародно-правова відповідальність.

Додаткова література до теми 7.

1. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения. Москва: НОРМА, 2002. 608 с.
2. Берднік І.В. Історія кримінально-правової охорони водних ресурсів до початку ХІХ століття // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 47. Том 3, 2017. С. 37-40.
3. Берднік І.В. Кваліфікуючі ознаки злочину «Забруднення моря» //право як ефективний суспільний регулятор: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 16-17 лютого 2018 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С.12-16.
4. Берднік І.В. Особливості кваліфікуючих ознак злочину «Забруднення моря» // Науково-практичний журнал «Прикарпатський юридичний вісник». Випуск 6 (21) том 2, 2017. С. 110-113.
5. Берднік І.В. Порівняльна характеристика кримінально-правової охорони водних ресурсів за законодавством України, Білорусії та Росії // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Випуск 6. Том 3. 2017. С. 53-56.
6. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз : монографія. Харків : Право, 2018. 384 с.
7. Бостан С. К. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Академія, 2013. 346 с.
8. Голікова К. О. Дисципліна та законність в державному управлінні: поняття та способи їх забезпечення. Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право. 2013. № 2. С. 110-113.
9. Головін А. П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 20 с.
10. Головка М. Б. Окремі питання звільнення військовослужбовців від кримінальної відповідальності. Актуальні питання підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: досвід, проблеми, перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій 35-й річниці утворення Чернігівського юридичного коледжу (м. Чернігів, 7-8 червня 2013 р.). Чернігів, 2013. С. 62 – 65.
11. Головка М. Б. Особливості співвідношення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичний науковий електронний журнал. №5, 2019. с. 290-293.
12. Демський Е. Ф. Щодо адмінвідповідальності юридичних осіб. Юридичний вісник України. 2002. № 34. С. 8-9.
13. Дмитренко І. А. Екологічне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 341 с.
14. Донченко О. П. Свобода як категорія права: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2010. 18 с.
15. Марущак Н.В. Справедливість у кримінальному судочинстві. Підприємництво, господарство і право. 2005, №12. С. 174-177.

16. Марущак Н.В. Щодо питання застосування практики європейського суду судами України // Науковий вісник публічного та приватного права : Збірник наукових праць. Випуск 4. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С. 8 – 11.

17. Марущак О.А. Відповідальність за несплату податків в Україні у контексті діалогу між владою і суспільством. Діалог суспільства і влади: правові форми, виклики, перспективи: Збірник матеріалів круглого столу. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. С. 105-108.

18. Марущак О.А. Проведення експертизи як напрямок використання спеціальних знань при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Випуск 3. Том 3. С. 156-160.

19. Марчук В. М., Ніколаєва Л. В. Нариси з теорії права: навч. посіб. Київ: Істина, 2004. 376 с.

20. Оніщенко Н. М. Обізнаність в праві: деякі підходи до визначення. Держава і право. 2017. № 75. С. 3-11.

21. Осауленко А. О. Нормативна конструкція ретроспективної юридичної відповідальності в публічному праві сучасної України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2007. 218 с.

22. Понятие “подлог документов” // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества: материалы докладов и выступлений межвузовской научно-практической конференции (г.Чернигов, 7 апреля 2010 года). Чернигов: Украинско-Российский институт (филиал) МГОУ в г.Чернигове, 2010. С.76-79.

23. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Х. : Право, 2009. 352 с.

24. Прохоров В. С. Преступление и ответственность. Ленинград: Ленинград. ун-т., 1984. 134 с.

3. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література:

1. Загальна теорія права: посіб. для підготов. до іспитів за новою програмою / за заг. ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2019. 172 с.
2. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія: монографія / За заг. ред. І. Безклубого. К, Грамота, 2014. 448 с.
3. Tom Bingham, The Rule of Law (Penguin, 2011)
4. Adam Tomkins, Public Law (Clarendon/Oxford University Press, 2003)
5. Алексеев С. С. Общая теория права. Москва: Юрайт, 1994. 320 с.
6. Конституційні засади сучасного державотворення : навч. посіб. у питаннях і відповідях / За ред. Т.Є. Кагановської. Харків, Право, 2017. 304 с.
7. Порівняльне правознавство : хрестоматія для юрид. ф-тів і закл. вищ. освіти : навч. посіб. / уклад.: О. В. Петришин, О. В. Зінченко, Д. В. Лук'янов. – 2-ге вид., змін. – Харків : Право, 2019. – 1024 с.
8. Теорія держави і права : підручник / за ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2015. 368 с.
9. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности. Москва: Норма, 2009. 432 с.
10. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали наук. полілогу, м. Харків, 7 верес. 2018 року. / упоряд.: Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. 208 с.
11. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. К., ВД «Дакор», 2014, 492 с.

Додаткова література:

1. Андрусак В. Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун.-т Одеська юридична академія. Одеса, 2015. 20 с.
2. Андрушко І. Я. Правове мислення у різновидах правової діяльності: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун.-т Одеська юридична академія. Одеса, 2015. 20 с.
3. Бондар Ю. М. Принцип верховенства права як умова правового закону. Права людини: історія та сучасність. Збірник матеріалів VI наукової конференції студентів та молодих учених факультету правознавства та міжнародних відносин УДУФМТ. Київ: УДУФМТ, 2013. С. 35-39.
4. Васецький В. Ю. Забезпечення прав та свобод людини і громадянина в демократичному суспільстві (на прикладі удосконалення інституту юридичної відповідальності). Часопис Київського університету права. 2009. № 2. С. 16-20.
5. Гіда Є. О. Праксеологічна сутність правопорядку. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1. С. 136-142.
6. Донченко О. П. Свобода як категорія права: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2010. 18 с.

7. Карпачова Н. І. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні. / заг. ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук. Київ: Юридична думка, 2007. 424 с.

8. Козюбра М. І. Верховенство права і українські реалії та перспективи. Право України. 2010. № 3. С. 6-18.

9. Крижановський А. Ф. Правовий порядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун.-т Одеська юридична академія. Одеса, 2009. 40 с. Марчук В. М., Корольков О. В. Марчук В. М. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. унт, 2012. 415 с.

10. Сидорець Б. В. Правомірність втручання держави у права людини в Україні: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01 / Національний університет Львівська політехніка. Львів, 2015. 20 с.

11. Штанько А. О. Державна дисципліна як умова розбудови правової держави. Вісник Національної академії прокуратури України. № 3. 2014. С. 24-30.

Інформаційні ресурси:

Юридична відповідальність. Дистанційне навчання ЧНТУ. URL: <https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=3410>

Національна парламентська бібліотека України. URL: <http://nplu.org/>

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua>

Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

Офіційний сайт Президента України URL: <http://president.gov.ua>

Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://kmu.gov.ua>

Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://ccu.gov.ua>

Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. URL.1: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> ; URL.2: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>

Кримінальний кодекс України 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

4. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Загальнотеоретична характеристика поняття юридичної відповідальності.
2. Наукові погляди на зміст юридичної відповідальності.
3. Концепції юридичної відповідальності.
4. Юридична відповідальність в системі права України.
5. Методологія дослідження інституту відповідальності.
6. Співвідношення юридичної відповідальності з іншими видами відповідальності.
7. Концепції позитивної юридичної відповідальності.
8. Міри юридичної відповідальності.
9. Юридична відповідальність держави та особи.
10. Юридична відповідальність і законність.
11. Юридичний обов'язок і відповідальність.
12. Модальність юридичної відповідальності: невідворотність, довільність, неможливість.
13. Основні типи правового пізнання компромісу та конфлікту.
14. Антропологічні та соціокультурні засади правової відповідальності.
15. Види та підстави соціальної відповідальності.
16. Правова відповідальність у контексті верховенства права та окремих типів праворозуміння.
17. Соціально-політичні аспекти правової відповідальності.
18. Відповідальність державних політичних діячів.
19. Юридична відповідальність як соціальне явище.
20. Юридична відповідальність як засіб соціального регулювання.
21. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності.
22. Взаємозв'язок юридичної відповідальності з нормами моралі, нормами права, правовою свідомістю та правовою культурою.
23. Охоронні відносини в механізмі правового регулювання.
24. Природа поведінки людини (культура поведінки, механізм індивідуальної поведінки, антисуспільна поведінка).
25. Місце юридичної відповідальності в системі охоронних правовідносин.
26. Поняття правопорядку та склад правопорядку.
27. Наукові підходи щодо розуміння відповідальності.
28. Теоретичні аспекти відповідальності держави: забезпечення ефективної діяльності міжнародних судових органів і арбітражних установ.
29. Зловживання правом і правова відповідальність.
30. Правова відповідальність та інші правові категорії.
31. Правова відповідальність і суміжні правові інститути.
32. Принципи юридичної відповідальності.
33. Теоретично-правові проблеми співвідношення законності та справедливості в сфері права.
34. Поняття та система принципів юридичної відповідальності.

35. Місце принципів юридичної відповідальності в системі охоронних правовідносин.
36. Законність, обґрунтованість, гуманізм як принципи юридичної відповідальності.
37. Принцип невідворотності юридичної відповідальності.
38. Принцип співмірності покарання та діяння залежно від галузі права.
39. Принципи притягнення до юридичної відповідальності залежно від галузі права.
40. Поняття та зміст функцій юридичної відповідальності.
41. Нормативно-правові основи юридичної відповідальності.
42. Інститут юридичної відповідальності: змістовна характеристика та процедури формування.
43. Доктринальні засади формування комплексних інститутів юридичної відповідальності в теорії права.
44. Характеристика стадій юридичної відповідальності.
45. Співвідношення основних понять та підстав виникнення юридичної відповідальності: склад, ознаки діяння, призначення заходів та міри юридичної відповідальності, їх реалізація.
46. Підстави виключення юридичної відповідальності та звільнення від юридичної відповідальності.
47. Фактичні підстави юридичної відповідальності.
48. Суспільна небезпека та суспільна шкідливість вчинку.
49. Судовий процес як процедурна форма юридичної відповідальності за правопорушення.
50. Мета, принципи судових процедур для реалізації юридичної відповідальності.
51. Підстави юридичної відповідальності.
52. Реалізація юридичної відповідальності.
53. Поняття та підстави звільнення від юридичної відповідальності.
54. Обставини, що виключають настання юридичної відповідальності.
55. Підстави звільнення від юридичної відповідальності залежно від галузі права.
56. Поняття самозахисту, необхідної оборони, крайньої необхідності.
57. Загальна характеристика критеріїв диференціації юридичної відповідальності.
58. Класифікація юридичної відповідальності на види.
59. Загальна характеристика видів юридичної відповідальності (галузевий та кількісний критерій поділу).
60. Міжнародно-правова відповідальність.
61. Юридична відповідальність за помилки при застосуванні законодавчої техніки
62. Поняття міжнародно-правової відповідальності держав.
63. Позитивна та негативна міжнародно-правова відповідальність.
64. Підстави міжнародно-правової відповідальності держав за міжнародні

- правопорушення.
65. Об'єм відповідальності за міжнародні правопорушення.
 66. Види та форми міжнародно-правової відповідальності держави-правопорушника.
 67. Правова природа конституційної відповідальності.
 68. Підстави, принципи та функції конституційної відповідальності.
 69. Проблеми застосування конституційної відповідальності.
 70. Поняття адміністративної відповідальності та її законодавче забезпечення.
 71. Підстави та принципи адміністративної відповідальності.
 72. Функції адміністративної відповідальності.
 73. Поняття фінансової відповідальності.
 74. Підстави та принципи фінансової відповідальності.
 75. Функції фінансової відповідальності.
 76. Податкова відповідальність як підвид фінансово-правової відповідальності: загальна характеристика.
 77. Поняття та ознаки кримінальної відповідальності.
 78. Підстави і принципи кримінальної відповідальності.
 79. Функції кримінальної відповідальності.
 80. Види кримінальної відповідальності.
 81. Звільнення від кримінальної відповідальності.
 82. Кримінально-процесуальна відповідальність.
 83. Концептуальні положення цивільної відповідальності.
 84. Цивільно-правова відповідальність і захист цивільних прав.
 85. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб.
 86. Відповідальність за порушення договірних зобов'язань.
 87. Недоговірна відповідальність.
 88. Поняття, підстави та види дисциплінарної відповідальності.
 89. Міри дисциплінарної відповідальності.
 90. Поняття матеріальної відповідальності та підстави для притягнення працівників до відповідальності.